

Розумовські зустрічі

№ 1, 2014

ІНСТИТУТ ЗАКОНОДАВСТВА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО
УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ПРИ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ

СІВЕРСЬКИЙ ЦЕНТР ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

СІВЕРСЬКИЙ ІНСТИТУТ РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Возушовські зустрічі

Збірник наукових праць

№ 1, 2014

Чернігів – 2014

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет

навчально-методичною радою Сіверського центру післядипломної освіти (*протокол № 2 від 22 травня 2014 р.*);
Вченою радою Інституту законодавства Верховної Ради України (*протокол № 4 від 18 квітня 2014 р.*);
Вченою радою Дніпропетровського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президенті України (*протокол № 07/171 від 28 серпня 2014 р.*);
Вченою радою Українського інституту національної пам'яті (*протокол № 3 від 4 березня 2014 р.*);

Шеф-редактор:

В.В. Кривошея – доктор істор. наук, проф. (Україна, Київ, Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво»)

Головний редактор:

В.М. Бойко – канд. істор. наук (Україна, Чернігів, СЦПО)

Співредактори:

Н.Р. Нижник – доктор юрид. наук, проф. (Україна, Київ, ІЗ ВРУ)

С.М. Серьогін – доктор наук з державного управління, проф. (Україна, Дніпропетровськ, ДРІДУ НАДУ)

Заступник головного редактора:

Л.А. Чабак – канд. філос. наук (Україна, Чернігів, СЦПО)

Відповідальний секретар

Д.В. Казіміров – канд. істор. наук (Україна, Чернігів, СЦПО)

З державного управління:

С.М. Вдовенко – доктор наук з державного управління, проф. (ЧНТУ, Україна, Чернігів)

Н.Т. Гончарук – доктор наук з державного управління, проф. (Україна, Дніпропетровськ, ДРІДУ НАДУ)

Н.А. Липовська – доктор наук з державного управління, проф. (Україна, Дніпропетровськ, ДРІДУ НАДУ)

Л.Л. Прокопенко – доктор наук з державного управління, проф. (Україна, Дніпропетровськ, ДРІДУ НАДУ)

І.В. Розпутенко – доктор наук з державного управління, проф. (Україна, Київ, НАДУ)

І.І. Хожило – доктор наук з державного управління, проф. (Україна, Дніпропетровськ, ДРІДУ НАДУ)

Ю.П. Шаров – доктор наук з державного управління, проф. (Україна, Дніпропетровськ, ДРІДУ НАДУ)

А.І. Мельник – доктор філос. наук (Україна, Чернігів, ЧДЕІУ)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:**З історичних наук:**

Є.І. Бородін – доктор істор. наук, проф. (Україна, Дніпропетровськ, ДРІДУ НАДУ)

Л.І. Буряк – доктор істор. наук, проф. (Україна, Київ, УІНП)

В.Ф. Верстюк – доктор істор. наук, професор (Україна, Київ, ІУ НАН України)

А.М. Киридон – доктор істор. наук, проф. (Україна, Київ, УІНП)

С.А. Леявко – доктор істор. наук, проф. (Україна, Київ, УІНП)

О.М. Любовець – доктор істор. наук (Україна, Київ, УІНП)

Джеймс Стерретт (James Sterrett) – Ph.D in history (Platte City, Missouri, USA)

З юридичних наук:

О.Л. Копиленко – доктор юрид. наук, проф., академік НАПрН України, член-кор. НАН України (Україна, Київ, ІЗ ВРУ)

В.С. Журавський – доктор юрид. наук, доктор політ. наук, проф., академік НАПрН України (Україна, Київ, ІЗ ВРУ)

А.Р. Мацюк – доктор юрид. наук, проф. (Україна, Київ, ІЗ ВРУ)

О.М. Клименко – доктор юрид. наук, проф. (Україна, Київ, ІЗ ВРУ)

Ю.О. Волошин – доктор юрид. наук, проф. (Україна, Київ, ІЗ ВРУ)

О.М. Биков – доктор юрид. наук, старший наук. співробітник (Україна, Київ, ІЗ ВРУ)

Рецензенти:

О.П. Віхров – доктор юрид. наук, проф. (Україна, Чернігів, ЧНПУ ім. Т.Г. Шевченка)

Д.М. Никоненко – доктор істор. наук, проф. (Україна, Чернігів, УРІ (ф) МДМУ (МАМІ) у м. Чернігові)

І.М. Олійченко – доктор наук з державного управління, проф. (Україна, Чернігів, ЧНТУ)

Розумовські зустрічі: збірник наукових праць / Інститут законодавства Верховної ради України; Український інститут національної пам'яті; Дніпропетровський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президенті України; Сіверський центр післядипломної освіти; Сіверський інститут регіональних досліджень. – Чернігів: Сіверський центр післядипломної освіти, 2014. – 278 с.

У збірнику вміщено матеріали теоретичного та прикладного характеру, що висвітлюють низку питань з історії, сучасного розвитку адміністративно-територіального устрою, системи органів державного управління та місцевого самоврядування.

Видання призначене для державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування, політологів, істориків, викладачів, аспірантів, студентів і всіх, хто цікавиться питаннями реформування державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, українським та світовим досвідом функціонування державної служби, органів місцевого самоврядування та перспективами розвитку територіальних громад, населених пунктів.

Публікуються (після внутрішнього та зовнішнього рецензування) статті, що містять нові теоретичні та практичні здобутки у галузі історії, права та державного управління.

© Інститут законодавства Верховної Ради України, 2014

© Український інститут національної пам'яті, 2014

© Дніпропетровський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президенті України, 2014

© Сіверський інститут регіональних досліджень, 2014

© Сіверський центр післядипломної освіти, 2014

ЗМІСТ

	Стор.
Розділ І. ПРОЦЕС РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ	9
Апанасенко К.І. Про перші підсумки тарифної та містобудівної реформ.....	9
Атрощенко Б.Ф. Розвиток туризму – важлива складова Стратегії розвитку міста Чернігова на 2007 – 2015 рр.	15
Бузун О.В. Приклад розвитку самоврядування – розвиток регіону.....	22
Бутко С.В. Вплив громадськості та науковців на формування державної політики національної пам'яті (на прикладі підписання Указу Президента України «Про заходи у зв'язку з 70-ми роковинами Корюківської трагедії»).....	29
Деркач Н.М. Проблема «професійного вигорання» керівника і підлеглих у системі державної служби, служби в органах місцевого самоврядування	40
Мельник В.М. Визначення рівня впровадження інновацій у вітчизняному місцевому самоврядуванні	48
Падій В.В. Місцеве управління: історичні аспекти і загальна характеристика	57
Розпутенко І.В. «Депресивні регіони» в координатах ймовірних реформ	64
Тимофієв В.Г. Реформування кадрової політики на державній службі	71
Розділ ІІ. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ НОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ДЕРЖАВНУ СЛУЖБУ ТА ЗМІН ДО АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ	78
Бондаренко К.І. Антикоруptionна політика держави: реалії та перспективи	78
Білорусов С.Г. Передумови реформування органів публічної влади та адміністративно-територіального устрою України: практика проведення регіональних досліджень	85
Бойко В.М. Щодо національного стандарту підвищення кваліфікації з галузі знань «Державне управління»	91
Булах О.В. Сімейні форми виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Приймозна сім'я	97
Леонов О.Л., Савченко В.Л. Проблемні питання впровадження нового законодавства про державну службу та змін до антикорупційного законодавства України з точки зору міждисциплінарного підходу та інституціональної економічної теорії	105
Личковах В.А. Культурологічна регіоніка в соціальній роботі.....	116
Мірошниченко О.А. Порівняльний правовий аналіз норм чинного та нового Законів «Про державну службу»: недоліки та позитив.....	121
Никоненко Д.М. Вдосконалення форм і методів інформаційної роботи влади Чернігівської області з населенням, його громадськими об'єднаннями	127
Подорван А.Ф. Практичні аспекти співпраці органів виконавчої влади зі ЗМІ у процесі реалізації реформ у соціальній сфері	136
Пузирич Н.С. Законодавство України щодо правового статусу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.....	141
Пузирич В.Ф. Державна служба зайнятості України: історія і сучасність.....	147
Савонюк Р.Ю. Проблеми впровадження нового законодавства про державну службу в контексті стандартів Європейського Союзу.....	153
Харченко Ю.П. Діючі механізми державного управління соціально-правовим захистом дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування	160

Розділ III. СВІТОВИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД У СФЕРІ РЕФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ, АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ.....	166
Бичков О.Ф. Історія розвитку місцевого самоврядування територіальної громади міста Семенівка Чернігівської області.....	166
Бондар О.М. Чернігівська фортеця в «Штаті державних фортець Російської імперії» (1724 – 1799 рр.).....	178
Ващенко А.В. Образ чиновника місцевого управління Російської імперії другої половини ХІХ ст. (за матеріалами «Русского вестника»).....	182
Герасько М.О. Щодо особливостей побудови палацово-паркового комплексу К.Г. Розумовського в Батурині.....	188
Горобець С.М. Формування території Чернігівського полку у другій половині ХVІІ ст. ..	194
Демченко Т.П. Боротьба за Україну як етап світової революції (за матеріалами журналу «Коммунист». 1919 р.)	203
Железко Р.А. Органи виконавчої влади Ніжинського козацького полку сер. ХVІІ – кін. ХVІІІ ст.	211
Казіміров Д.В. Козацька старшина Менської сотні у владних структурах Гетьманщини та Російської імперії (ХVІІІ – поч. ХІХ ст.)	223
Кондратьєв І.В. Любецька сотня Чернігівського полку: до питання формування	234
Крамаренко С.М. До питання про адміністративно-територіальний поділ Прилуцького козацького полку	244
Петреченко І.Є. Адміністративно-територіальні реформи на теренах Північного Лівобережжя в останній чверті ХVІІІ – на початку ХІХ ст.	249
Саєнко Н.А. Історична демографія і самоврядування Батурина у ХVІІ – ХVІІІ ст.	257
Шара Л.М. Службовці Чернігівської міської управи: до питання про оплату праці (1901 – 1917 рр.)	264
Шепель І.О. Внесок родини Розумовських у розвиток культури в Україні.....	270

50. Tkachenko M. Kanivska sotnya Pereyaslavskoho polku za Rumyantsevskoyu reviziyeyu. *Studiya z ekonomichnoho ta sotsialnoho zhyttya Poltavskoho Podniprovya (Okrema vidbytko z VII-VIII kn. Zap. ist-fil. vid.) / M. Tkachenko. – K.: Z drukarni Ukrayinskoyi akademiyi nauk, 1926. – 66 s.*

УДК 94 (477.51) «653»

Кондратьєв І.В.

*кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії,
Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка
(Україна, Чернігів), kondratch@online.ua*

ЛЮБЕЦЬКА СОТНЯ ЧЕРНІГІВСЬКОГО ПОЛКУ: ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ

Формування Любецької сотні Чернігівського полку на сьогоднішній день є одним з невирішених питань, що потребують додаткової аргументації. Значення Любецького замку як прикордонного форпосту та наявність околичної шляхти – професійного війська, зумовили інтерес Богдана Хмельницького до регіону загалом та любецької шляхти зокрема. Проте частина цієї формації не сприйняла нові політичні обставини та залишилася на боці Речі Посполитої. До 1648 р. козацьке повстання охопило регіон, влітку повстанці взяли Любеч. Ймовірно вже в той час на території Любецького та Лоевського староств були засновані відповідно Любецька та Лоевська сотні. Проте невдовзі Любеч був захоплений литовськими військами. Процес покозачення більшої частини місцевої шляхти розпочався лише у 1649 р. Саме вона відіграла значну роль у формуванні козацької старшини Чернігівського полку. Завдяки цьому з 1651 р. Любецька сотня стала повноцінною військово-адміністративною одиницею.

Ключові слова: Любецька сотня, військова одиниця, Чернігівський полк, козаки, любецька шляхта.

Kondratiev I.V.

*Candidate of Historical Sciences, Assistant Professor of Chair
of world history, Chernihiv National Pedagogical University named
after T.G. Shevchenko (Ukraine, Chernihiv), kondratch@online.ua*

The Lyubetska Sotnia of the Chernigiv Regiment: the Question of the Formation

The problem of the formation of the Lyubetska Sotnia of the the Chernigiv Regiment is a disputable issue in a contemporary historiography which requires some additional reasoning. Both the significance of the Castle of Lyubech as a border outpost and the availability of the neighboring nobility clarify Bohdan Khmelnytsky's interest in the area as well as the Lyubech nobility. Surely there was a part of this stratum which did not accept new political conditions and took the side of the Republic of Poland. By 1648 the Cossack rebellion had spread over the region. In the end of the summer the rebels took Lyubech. Probably at that very time Loyevska and apparently Lyubetska Cossack Sotnias were established on the territory of the Loyevsk and Lyubech elderships. But soon Lyubech was taken by the army of the Grand Duchy of Lithuania. Besides the majority of the local nobility became Cossacks only in 1649. It was the local nobility who played a considerable part in the formation of the Cossack starshyna of the Chernigiv regiment. It was not until 1651 that the Lyubetskaya Sotnia became a fully-fledged military-administrative unit.

Key words: Lyubetska Sotnia, military unit, Chernigiv Regiment, cossacks, nobility of Lyubech.

Любечская сотня Черниговского полка: к вопросу о формировании

Формирование Любечской сотни Черниговского полка есть одним с нерешенных вопросов, требующих дополнительной аргументации. Значение Любечского замка как пограничного форпоста и наличие окраинной шляхты – профессионального войска, обусловили интерес Богдана Хмельницкого к региону в целом и любечской шляхте в частности. Однако часть ее представителей не восприняла новые политические обстоятельства и осталась на стороне Речи Посполитой. До 1648 г. казацкое восстание охватило регион, летом повстанцы взяли Любеч. Вероятно уже в то время на территории Любечского и Лоевского староства были основаны соответственно Любечская и Лоевская сотни. Однако вскоре Любеч был захвачен литовскими войсками. Процесс перехода большей части местной шляхты в казачество начался лишь в 1649 г. Именно эта шляхта сыграла значительную роль в формировании казацкой старшины Черниговского полка. Благодаря этому с 1651 г. Любечская сотня стала полноценной военно-административной единицей.

Ключевые слова: Любечская сотня, военная единица, Черниговский полк, казаки, любечская шляхта.

На сьогодні в історіографії не вирішена та потребує додаткової аргументації проблема формування Любецької сотні Чернігівського полку. При нагоді зауважимо, що на сьогодні питання встановлення кількості сотень як Чернігівського, так й інших полків, вимагає подальших досліджень, адже навіть кількість полків у перші десятиліття існування Гетьманату коливалась від 20 до 35 – включаючи полки як військову та адміністративну одиницю, та як військовий підрозділ, сформований для виконання певної бойової задачі [5, с. 54]. Не вирішене в історіографії і питання часу формування Любецької сотні Чернігівського полку.

Відповідно, метою статті є спроба розв'язати питання часу формування Любецької сотні Чернігівського полку.

Напередодні Хмельниччини (1646 р.) Любецьке та Лоевське староства були здатні виставити 600 вершників озброєних «по козацьки» [4, с. 38-44; 42, с. 44-45]. Зважаючи на те, що один вершник виставлявся від 5-6 чоловік, загальна кількість військових в регіоні становила близько 3000 – 3500 чоловік. Беззаперечно, що вплив польської шляхти та боротьба з магнатським свавіллям привели любецьку шляхту до «козацького хліба» та зумовили участь значної її частини у Національній революції українського народу середини XVII ст. Водночас частина цієї верстви не сприйняла нових політичних реалій та виступила на боці Речі Посполитої.

Значення Любецького замку як прикордонного форпосту та наявність околичної шляхти – професійного війська, пояснюють інтерес Б. Хмельницького як до регіону, так і до любецької шляхти. Можливо саме тому, коли на Волині почали зосереджуватись коронні війська, а каральний марш Яреми Вишневецького проліг через Київщину, у липні 1648 р. на Сіверщині з'явився «конфідент» гетьмана Петро Головацький, колишній жовнір Кодацької залози, який походив з дрібної волинської шляхти. Очевидно, він мав завдання повернути любецьку шляхту на бік повстанців [2, с. 86, 312; 19, с. 131; 38, с. 183-184]. Між іншим, коли Вишневецький зі своєю 9-тисячною армією переправлявся через Дніпро поблизу Любеча, князь запропонував шляхті, що перебувала у Любецькому замку, піти з ним. Однак та не виявила ентузіазму та зайняла очікувальну позицію під приводом того, що тут «за лісами» безпечніше [15, с. 36].

Далеко не вся шляхта підтримала повстання. Хмельницькому та його соратникам фактично вдалося розколоти шляхетську верству – коли значна частина шляхти встала на бік повсталих. Гетьман неодноразово гарантував «шляхте, якую Бог Всемогущий до войска Запорожского наклонил, маетностей и грунтов власних уживать, як здавна они уживали» [18,

с. 6]. У свою чергу, селянська маса намагалась знищити усіх «панів», незважаючи на їх походження та віросповідання. Розуміючи це, гетьманська влада приймала шляхтичів до козацьких лав з гарантією збереження їхніх прав та маєтків [28, с. 54-55]. У травні 1648 р. Б. Хмельницький звернувся до козаків із заборонаю страчувати українську шляхту, в липні видав універсал із заборонаю чинити шкоди маєткам «литовської» шляхти [11, с. 100]. Фактично, можна стверджувати, що українська шляхта була взята під особисту протекцію гетьмана, на цьому наголошував ще В. Модзалевський [10, арк. 4 зв.].

Вже наприкінці травня 1648 р. розпочалась втеча з Чернігівщини польської шляхти та урядників. У червні козаки збиралися походом на Чернігів, Сосницю, Мену, Батурин та Новгород-Сіверський. Надзвичайно хутко повстанці взяли під контроль південь Чернігівського воєводства. Шляхта й окремі підрозділи жовнірів у Чернігові, Острі, Стародубі та інших містах поспіхом готували їх для оборони. Втім, вже в другій половині червня козаки взяли Новгород-Сіверський, Стародуб, Чернігів (окрім замку), паралельно створюючи нову адміністративну структуру – сотенну та полкову [30, с. 176-177].

Влітку біля Речиці козаками були розбиті хоругви Воловича, тоді ж козаки оволоділи Гомелем, Лоевим, Брагіним та іншими містами [3, с. 230]. З листа шляхтича В. Халецького з-під Речиці датованого 3 липня 1648 р.: «тут скрізь закликають добровольців, посилають універсали, бунтують селянство... що хлоп, то козак, кожного треба боятися» [25, с. 30].

Вочевидь, саме з липня 1648 р. розпочався процес створення Брагінського та Речицького козацьких полків [25, с. 31; 35]. Лоевим, другим після Любеча містом Любецької околиці, повстанці оволоділи у серпні (щонайменше до 8 числа) 1648 р., незабаром був захоплений і Любеч [7, с. 130, 141, 604; 23, с. 17; 30, с. 177]. Покозачені селяни та міщани Лоева восени 1648 р. «поклались один одному стояти до останнього» [3, с. 230]. У вересні 1648 р. козаки активно «фортифікували Речицю, Чернігів, Мозир та інші замки» [23, с. 17; 24, с. 12]. Активна діяльність козаків в цьому регіоні завадила польському гетьману Я. Радзивілу вдарити в тил козацькій армії восени 1648 р. (у вересні Хмельницький переміг польську армію під Пилявою) [3, с. 109].

Тоді ж на терені Любецького та Лоевського староств були утворені Лоевська та очевидно Любецька, козацькі сотні. Хоча за реєстром 1649 р. Любецька сотня у Чернігівському полку не фіксується – у його складі була полкова Чернігівська, Борзнянська, Бахмацька, Батуринська, Конотопська, Сосницька та Івангородська. Влітку 1649 р. Лоевська сотня існувала, але на час складання реєстру її вже не було, бо Лоев відійшов до Великого князівства Литовського (Лоев та Любеч були згадані серед сотенних містечок лише у 1654 р.) [11, с. 113]. До того ж, Лоевська сотня можливо належала не до Чернігівського, а до Брагінського полку (полк існував у 1648 – 1649 рр., на думку польських дослідників – до 1650 р.) [12, с. 73; 41, с. 53]. Цієї думки дотримується й білоруський історик С. Чаропко [35]. Про перебування козаків в Лоеві та наявність у ньому козацької сотні свідчать лист стражника ВКЛ Григорія Мирського та писаний в Лоеві 17 серпня 1648 р. лист до гомельського старости ніжинського полковника Прокопа Шумейка [7, с. 130, 141; 35].

Як бачимо, згадки про любецьку сотню у 1648 – 1649 рр. на сьогодні не віднайдено. Але, по-перше, сотня могла не увійти до реєстру тому, що Любеч (як і Лоев) у 1649 р. був захоплений військом Радзивіла. Взимку 1649 р. гетьману Радзивілу вдалося витіснити частину козацьких загонів з регіону, хоча вже навесні 1649 р. під Брагіним знов гуртувалися козаки, а козацька залога повернулася до Лоева.

По-друге, немає підстав стверджувати, що уся любецька шляхта беззаперечно підтримала повсталих, очевидно що у цей час більшість її зайняла нейтральну позицію. Нагадаємо, що шляхта відмовилася приєднатися і до армії Яреми Вишневецького. Вірогідно, що на початку свого існування любецька сотня складалася здебільшого із любецьких міщан та дрібного боярства: «у Любечі переписано сотню любецьких міщан, котрі постійно на сторожі» (1651 р.) [13, с. 261]. Першим відомим нам любецьким сотником був Рубанка (1651 р.) [12, с. 73], який навряд чи походив із шляхетського середовища. Про конфлікт повноправної шляхти з «чернью», свідчить універсал Б. Хмельницького 31 березня 1656 р. любецькій шляхті, де зазначалося, що ніхто не мав «кривдити» тамтешніх шляхтичів,

а чернігівські полковники «пилно мають постерегати, жебы бунти ниякие не всчиналися, а бунтовников теж без фолги на горле карати» [8, с. 482; 31, с. 184].

До того ж, значна частина любецької шляхти покозачилась саме у 1649 р. Чимало представників шляхти Любецького староства потрапило до реєстру Війська Запорозького 1649 р., зокрема, Антоновичі, Барановські, Бровенські, Гутори, Гришковичі, Гравецькі (Ігравецькі), Даницькі (Даничі), Ігнатовичі, Казановські, Каменські, Киселі, Костенецькі, Козловські, Пузики, Романовичі, Савичі, Семеновичі, Селецькі, Счиковські (Щуковські), Ждановичі, Зеньковичі, Харабурди [19, с. 555-566]. Козаками Чернігівського полку стали Даничі (Пероцькі), Гутори, Юшкевичі, Ждановичі та ін., Київського полку – Бакуринські, Гутори, Красовські, Савичі, Ніжинського полку – Антоновичі, Пероцькі, Тарасевичі, Величковські, Тупицькі (Тупичі). У середині XVII ст. до козацького стану перейшли любецькі бояри та зем'яни Бивалкевичі, Богуші, Бурдюки, Ворошильські, Голобояриновичі, Жлоби, Жукови, Козлевичі, Орловські, Семаковичі, Сташевські, Стецькі, Селицькі, Щуковські та ін. На боці повсталих виступили родини Мишуків та Пузиків, які напередодні Хмельниччини втратили свої володіння [18, с. 1-2].

До козацьких лав пішли Микола Бакуринський зі своїм молодшим сином Юрієм. Сам Микола Бакуринський, за висловом В. Липинського, «відомий перед повстанням жовнір військ Речі Посполитої», загинув під час війни. Як повстанець загинув і «знатний шляхтич» Йосиф Велецький (Величковський) [19, с. 155-157; 28, с. 56]. Писарем Чернігівського полку за Мартина Небаби став любецький шляхтич Іван Красковський (1649 – 1651 рр.) [19, с. 229; 40, р. 78]. Восени 1649 р. козаками стали шляхтичі Кохановські [14, с. 85; 15, с. 400; 38, с. 205]. А от П. Кохановська з сином була ув'язнена стародубськими козаками й визволена чатою Станіслава Оршанського 22 січня 1649 р. [7, с. 185-186]. З перших днів Визвольної війни серед повстанців був Костюк Гутор [11, с. 131-132], з козаками Чернігівського полку – Орефа Зарецький із синами Іваном та Андрієм [19, с. 115, 453]. На козацькому боці виступив Оникій Силич (? – 1627 – 1663) – можливо був лоевським сотником, товариш полку чернігівського (1657 – 1663), належав до гербу Корчак [13, с. 10]. За чернігівського полковництва Силича полковим сотником був Станіслав Коханенко (? – 1613 – бл. 1686). Чернігівським полковим сотником у 1650 р. був Іван Ігровецький, у 1651 р. він брав участь у облозі козаками Любеча, у квітні був «в Любечі на місці Небаби» (наказним полковником – І.К.) [11, с. 114, 131-132; 13, с. 39]. Сосницьким сотником у 1651 р. став Іван Красовський. Дослідник козаччини В. Кривошея називає його сином Юрія Красовського (25 лютого 1633 р. отримав привілей на с. Волинку) [11, с. 114, 131-132]. А от за даними П. Кулаковського сина Юрія звали Ян [15, с. 270, 343, 348, 354, 432]. Хоча наявність родинних зв'язків між Іваном (Яном) та Юрієм Красовським сумнівів не викликає. Вірогідно, що хорунжим Чернігівського полку за полковування Степана Подобайла був Василь Семенович Болдаковський [13, с. 8].

Одним з перших любецьких сотників (першим відомим нам сотником був Рубанка (? – 1651 – ?) [12, с. 73]), став онук колишнього реєстрового гетьмана Війська Запорозького (1637 р.) Сави Кононовича, «шляхетно урожоний» Сава Кононович-Посудевський-Внучко. За деякими даними, він обійняв посаду сотника ще у 1650 р. [34, арк. 668] та займав її щонайменше до 1669 р (у 1667 р. був чернігівським полковим обозним) [27, с. 190-192; 40, с. 75, 96]. У 1653 р. він, вочевидь про всяк випадок, отримав привілей польського короля Яна Казимира, у 1650 та 1656 рр. – універсали гетьмана Б. Хмельницького, 1657 р. – гетьмана І. Виговського, 1660 р. – гетьмана Ю. Хмельницького, 1663 р. – гетьмана І. Брюховецького. У 1669 р. брав участь у виборах гетьмана Д. Ігнатовича (Многогрішного), від якого 1670 р. також отримав охоронний універсал [17, с. 95-96; 29, арк. 31; 34, арк. 657-657 зв.; 36, арк. 1].

Отже, саме «шляхетська» складова відіграла основну роль у формуванні козацької старшини Чернігівського полку. За підрахунками В. Кривошеї, питома вага шляхтичів з-поміж козаків Чернігівського полку була однією з найбільших в Україні. Частка родин шляхетського походження у козацькому середовищі становила не менше 12,6 %, (у Чернігівському полку – 13,5%.) [11, с. 100, 101, 349]. Це дає підстави стверджувати, що чи не головним джерелом формування старшини у регіоні була покозачена шляхта.

Як вже зазначалося, нові політичні реалії не були сприйняті беззастережно усіма представниками любецької шляхти. Перед ними, як і перед усією українською шляхтою, постала проблема внутрішньої боротьби «етнічного русина – політичного поляка» [37, с. 97-103; 39]. Частина української шляхти і надалі дотримувалась пропольської орієнтації. Про це, зокрема, свідчать рішення шляхетських сеймиків Київського, Чернігівського та Волинського воєводства [9, с. LIX, LXI-LXII]. Так, в ухвалі сеймової конституції 1648 р. йшлося про те, що шляхтичі, що володіли маєтностями на «Сіверській землі ... з причини повстання козаків, за спустошенням замків, не можуть жити в тамтешніх своїх маєтках» [32, с. 147]. У 1649 р. любецькі шляхтичі Даничі й Масловичі отримали підтверджувальний привілей Владислава IV на Щуковщизну [33, арк. 572 зв.]. У 1653 р. – привілей польського короля Яна Казимира отримав любецький сотник Сава Кононович-Посудевський-Внучко [29, арк. 31; 34, арк. 657-657 зв.; 36, арк. 1]. Чимало любецьких шляхтичів у другій половині XVII – XVIII ст., навіть перебуваючи на козацькій службі, залишили за собою землі на Правобережжі Дніпра.

Цей своєрідний «розкол» поділив на ворожі табори не лише любецьку шляхту в цілому, але й окремі родини. Так, два старші сини Миколи Бакуринського – Ян та Павло виїхали до Польщі [28, с. 56, 60-61]. Сини Івана Сулими – Степан та Северин Сулименки були у козацькому війську (вписані до реєстру 1649 р.), а Федір Сулима пішов на службу до поляків [16, с. VII]. У «войску полском» загинув 1651 р. Йосиф Велецький [26, с. 167]. У серпні 1651 р. козаками був вбитий любецький шляхтич – кур'єр з оточеного Любеча до литовського князя Я. Радзивіла: «товариша пана Тарасовського, котрого лист(а)... до князя при собі мав, вбито на розбої» [23, с. 16]. На боці литовського війська виступив і хтось з родини Злобів («Злоба з Хатанович (с. Антоновичі ? – І.К.), любечанин»), який у жовтні 1653 р. ходив на розвідку до Чернігова [24, с. 15].

Взимку 1648 – 1649 рр. розпочався контрнаступ армії ВКЛ на чолі із Я. Радзивілом. У лютому 1649 р. був захоплений Мозир, причому осаджені козаки посилали по допомогу до Лоева. З листа Радзивіла від 23 квітня 1649 р. відомо, що чернігівський полковник Я. Кішка заборонив давати провіант військам ВКЛ з Любеча та Лоева, а 3 квітня в Гомель на прохання міщан знов вступили війська полковника М. Небаби [21, с. 136]. Щоб унебезпечитись від армії ВКЛ, Хмельницький надіслав до Лоевського староства тритисячний корпус на чолі з полковником Іллею Голотою [22, с. 34].

За даними В. Кривошеї, весною 1649 р. корогва, що складалася з 17 сотень Чернігівського полку, на чолі з Подобайлом була розміщена під Лоевим [13, с. 7]. На початку літа (десь до 10 червня) армія Януша Радзивіла захопила місто. З листа від 10 червня шляхтича А. Довгялло до великого гетьмана литовського Я. Кишки: «...цими днями були ми чатою у тисячу душ у самому Лоеві та у Любечу¹... Там же ми з Божої ласки немало побили гультайства, двох взяли живцем, між котрими старшого сотника лоївського захопило мое товариство. Цей говорить про велику ворожу потугу, що в прикордонних містах, особливо у Гомелі, Любечі, у Чернігові, в Стародубі і в Чорнобилі». При відступі Лоев був спалений козаками, а козацька залога залишилась охороняти Лоевську переправу [7, с. 241; 20, с. 114]. 27 червня (7 липня)² 1649 р. рильський воєвода Сонцев повідомляв про взяття Лоева військами гетьмана Я. Радзивіла: «да они ж де взяли город Лоев. А в Лоеве де сидели казаки, и тех казаков и жен и детей порубили всех» [6, с. 195].

В ніч з 16 на 17 червня 1649 р. у битві під Загаллям (територія сучасного Речицького району Гомельської області), козацький корпус зазнав поразки, а його ватажок І. Голота загинув. Рештки корпусу відступили до Чорнобиля і сформували там Брагінський полк. Пізніше він об'єднався із армією київського полковника та кума Хмельницького Михайла (Станіслава) Кричевського [7, с. 254-256; 22, с. 34].

За наказом Б. Хмельницького, наприкінці червня козаки Чернігівського полку (6 тис. чоловік) виступили до Білорусі [1, с. 4], очевидно, що тоді їм вдалося відбити Лоев. Це

¹ якщо Лоев був захоплений, то Любеч – ні. Про це йдеться далі у цьому ж документі.

² Тут і далі подане датування за старим та новим (у дужках) стилем. На той час різниця між юліанським та григоріанським календарями становила 10 днів.

дозволило охороняти лоевську переправу з обох сторін. Авангардна задніпровська залога складалася з сотні Малка, що ймовірно походив з роду дрібних любецьких бояр Малковичів. Наприкінці червня 1649 р. у полон потрапив один з козаків цієї сотні – Мехед з села Савичі Любецького староства [7, с. 266].

У цей час армія ВКЛ активно готується до вторгнення на Лівобережжя. З матеріалів допиту полоненого під Загаллям козака Бугая:

« - Чому козаки стоять табором під Лоевом?

- Через [загрозу] переправи ляхів через Дніпро, де собі й шанці насипали біля самої переправи. У цьому шанці має бути п'ять гармат, а до них привезено туди з Києва скільки треба ядер та пороху.

- Чи багато було б їх біля цього шанця?

Сказав, що 13 хоругв, але точної їх кількості (...) [не] знає.

- Як би найкраще підступити до них, що під Лоевом?

- Найкращий приступ з боку Лоева, ніж через Сож; подає таку рацію: якщо з Лоева поставити гармати без насипання блокгаузів, то можна бити з гармат на їхній табір, бо наш [литовський] берег вищий; а якщо Сожем до них наступати, тоді неприступний; тому то козаки й мали спалити Лоевський замок, щоб з нього їх не обстрілювали. Над цими лоевськими старшим є Пободайло.

- Чи захоче здатися Любеч, якщо підступлять війська В. кн. Литовського?

- Не схочуть здаватися, але мають потужно боронитися, бо й на любецькій переправі ці зрадники також поставили залозу, на котрій тепер стоїть п'ять хоругв, над цими старшим є Віюк»[7, с. 263-266].

Хоча у документі і не йдеться про існування Любецької сотні, Любеч разом із Лоевим виступають як центри оборони краю – саме через Лоевський брід та Любецьку переправу очікувався наступ армії ВКЛ.

Висновки. Таким чином, на сьогодні питання часу формування Любецької сотні залишається невирішеним. За логікою подій та зважаючи на те, що Любецьке та Лоевське староства становили єдиний комплекс, час появи Любецької сотні має бути синхронним з часом появи Лоевської. Не можна виключати того, що на початку повстання більшість представників любецької шляхти (окрім частини дрібного боярства) зайняла нейтральну очікувальну позицію. Цьому сприяли і загальні антишляхетські настрої селянської та міщанської верств. Відповідно, створена у 1648 р. Любецька сотня ймовірно складалася з місцевого міщанства та частини дрібного любецького боярства та навряд чи становила серйозну військову одиницю. Лише опісля того, як на бік Хмельницького перейшло професійне воїнство (масовим цей процес стає у 1649 р.), Любецька сотня стає повноцінною бойовою одиницею Чернігівського полку.

Список використаних джерел

1. Анисавец М.І. Лоеўская бітва / М.І. Анисавец // Беларускі гістарычны часопіс. – 2006. – № 7. – С. 3-11.
2. Величко С.В. Літопис / [переклад з книжної укр. мови, вступна стаття, коментарі В.О. Шевчука; відповід. ред. О.В. Мишанич]. – К.: Дніпро, 1991. – Т.1 – 371 с.
3. Вялікае княства Літоўскае: Энцыклапедыя. У 2(3) т. / [рэдкал. Г.П. Пашкоў (гал. рэд.) інш.]. – Мінск : БелЭн, 2007. – 688 с.; іл. – Т.1.: Абаленскі – Кадэнцыя.
4. Галубовіч В. Спрэчкі пра далучэнне Лоева да Вялікага Княства Літоўскага на сойме 1646 года / В. Галубовіч // Шостыя Міжнародныя Доўнараўскія чытанні (г. Рэчыца, 14-15 лістапада 2005 г.): У 2 ч. – Ч. 2. Рэчыцкая зямля ў часе і прасторы / [рэд. кал. В.М. Лебедзева (адк. рэд.) і інш.]. – Гомельск. дзярж ун-т імя Ф. Скарыны (Навук.-дасл. ін-т гісторыі і культуры усходнеславянскіх народаў), Рэчыцкі раённы выканаўчы камітэт. – Гомель: Гомельск. дзярж. ун-т імя Ф. Скарыны, 2008. – С. 38-44.
5. Горобець В. Влада та соціум Гетьманату: дослідження з політичної і соціальної історії ранньомодерної України / В. Горобець. – К.: Інститут історії України НАНУ, 2009. – 271 с.

6. Города, местечки и замки Великого княжества Литовского: энциклопедия. – Минск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 2009. – 312 с.
7. Джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу 1648 – 1658 рр. Т.1 (1648 – 1649 рр.) / [упоряд. о. Юрій Мицик]. – К.: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського, 2012. – 680 с.
8. Документи Богдана Хмельницького. 1648 – 1657 рр. / [упоряд. І. Крип'якевич, І. Бутич]. – К.: Вид-во АН УРСР, 1961. – 740 с.
9. Иванишев Н.Д. Содержание постановлений дворянских провинциальных сеймов в Юго-Западной России / Н.Д. Иванишев // Архив Юго-Западной России. – К., 1861. – Ч. II. – Т. I. – С. I–LXII.
10. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського. – Ф. 1. – Спр. 58260. Модзалевский В. Выписки из архивных материалов для составления исторической записки о дворянском сословии Черниговской губернии (Б.д.). – 24 арк.
11. Кривошея В.В. Козацька еліта Гетьманщини / В.В. Кривошея. – К.: ПІЕНД імені І.Ф. Кураса НАН України, 2008. – 452 с.
12. Кривошея В.В. Українська козацька старшина. – Ч. 1. Реєстр урядників гетьманської адміністрації. – Вид. 2-е, доповн., уточнене і виправлене / В.В. Кривошея. – К.: СтилоС, 2005. – 260 с.
13. Кривошея В.В. Українське козацтво в національній пам'яті. Чернігівський полк: у 2 т. / В.В. Кривошея. – К.: ДЦ «НВЦ «Пріоритети», 2012. – Т.1. – 516 с.
14. Кривошея В.В., Кривошея О.В. Українська козацька старшина. Станіслав Кохановський / В.В. Кривошея, О.В. Кривошея // Гілея. – 2008. – Вип. 16. – С. 85-91.
15. Кулаковський П. Чернігово-Сіверщина у складі Речі Посполитої (1618 – 1648 рр.) / П. Кулаковський. – К.: Темпора, 2006. – 496 с.
16. Лазаревский А. Сулимовский архив: Фамильные бумаги Сулим, Скоруп и Войцеховичей XVII – XVIII вв. / А. Лазаревский. – Киев: Тип. К.Н. Милевского, 1884. – XXII с. + 316 с.
17. Лазаревский А.Л. Акты по истории землевладения в Малороссии / А.Л. Лазаревский // Чтения в Историческом обществе Нестора-летописца. – 1890. – Кн. 4. – Отд. III. – С. 83-135.
18. Лазаревский А.Л. Исторические заметки о некоторых селах Черниговской губернии / А.Л. Лазаревский // Черниговская памятка на 1896/97 год. Карманная справочная книжка. – Чернигов: Губернская типография, 1896. – Отд. III. – С. 1-32.
19. Липинський В. Участь шляхти у великому повстанні під проводом гетьмана Б. Хмельницького / В. Липинський / Твори. – Т. II. – Філадельфія: СЕДІ, 1980. – XIX с. + 346 с; іл.
20. Макушников О.А. Гомель с древнейших времен до конца XVIII века. Историко-краеведческий очерк / О.А. Макушников. – Гомель: Республиканское унитарное предприятие «Центр научно-технической и деловой информации», 2002. – 244 с.
21. Мицик Ю.А. Невідомі листи керівників Національно-визвольної війни українського народу 1648 – 1658 рр. / Ю.А. Мицик // Український історичний журнал. – 2001. – № 1. – С. 134-147.
22. Мицик Ю. Битва під Лоевим 1649 р. / Ю. Мицик // Гісторыя Лоеўскай зямлі. Факты, Каментарыі: Матэрыялы міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі, прысвечанай 500-годдзю утварэння г.п. Лоеў (Лоеў, 20 кастрычніка 2005 г.) / [рэд. кал. С.А. Чаропка (адк. рэд.) і інш.]. – Гомель, 2006. – 220 с. – С. 34-43.
23. Мицик Ю. З нових документів про національно-визвольну війну українського народу (1648 – 1658 рр.) на Сіверщині. Частина 2 / Ю. Мицик // Сіверянський літопис. – 1998. – № 6. – С. 16-26.
24. Мицик Ю. З документів польських архівів до історії Сіверщини XVII – XVIII ст. / Ю. Мицик // Сіверянський літопис. – 2003. – № 5-6. – С. 10-26.
25. Мицик Ю. Лоїв у роки Національно-визвольної війни українського народу 1648 – 1658 рр. / Ю. Мицик // Гісторыя Лоеўскай зямлі. Факты, Каментарыі: Матэрыялы

- міжнародної науково-практичної конференції, присвячаної 500-літтю утворення г.п. Лоеў (Лоеў, 20 кастрычніка 2005 г.) / [рэд. кал. С.А. Чаропка (адк. рэд.) і інш.]. – Гомель, 2006. – 220 с. – С. 30-34.
26. Модзалевский В.Л. Малороссийский родословник / В.Л. Модзалевский. – К.: Типография тов-ва Г.Л. Фронцкевича и К⁰, Крещатик, д. № 42, 1908. – Т.1 (А-Д). – 519 с.
  27. Модзалевский В.Л. Малороссийский родословник / В.Л. Модзалевский. – К.: Типо-Литография С.В. Кульженко, Пушкинская № 4, 1914. – Т.4 (П-С). – 832 с. + 26 с.
  28. Мякотин В.А. Очерки социальной истории Украины в XVII – XVIII ст. / В.А. Мякотин. – Прага: Издательство «Ватага и Пламя», 1924. – Т. I. – Вып. I. – 288 с.
  29. Російський державний історичний архів у м. Санкт-Петербурзі. – Ф. 1343. – Ф. 27. – Ч. 3. – Спр. 6069, Дело о дворянстве рода Посудевских (1863 – 1892 гг.). – Арк. 31.
  30. Смолій В.А., Степанков В.С. Зміст, форми й особливості боротьби селян у період найвищого піднесення національної революції / В.А. Смолій, В.С. Степанков // Історія українського селянства: нариси в 2-х т. / [НАН України; Інститут історії України\$ В.А. Смолій (відп. ред.)]. – К.: Наук. думка, 2006. – Т.1. – С.176-177.
  31. Універсали Богдана Хмельницького 1648 – 1657 / [упорядники І. Крип'якевич, І. Бутич]. – К.: Видавничий дім «Альтернативи», 1998. – 384 с.; 34 іл.
  32. Филарет. Историко-статистическое описание Черниговской епархии / Филарет. – Кн. 5. Губернский город Чернигов. Уезды: Черниговский, Козелецкий, Суражский, Кролевецкий и Остерский. – Чернигов: Земская типография, 1874. – 446 с.
  33. Центральний державний історичний архів України у м. Києві (далі – ЦДІАК України). – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 6, Генеральний опис Лівобережної України (1765 – 1769 рр.). – 1898 арк.
  34. ЦДІАК України. – Ф. 57. – Оп. 1. – Спр. 7, Генеральний опис Лівобережної України (1765 – 1769 рр.). – 900 арк.
  35. Чаропка С. Спроби стварення казачьких фарміравання у Рэчыцкім павеце ў 1648 – 1651 гг. / С.Чаропка // Шостыя Міжнародныя Доўнараўскія чытанні (г. Рэчыца, 14-15 лістапада 2005 г.): У 2 ч. – Ч. 2. Рэчыцкая зямля ў часе і прасторы / [рэд. кал. В.М. Лебедзева (адк. рэд.) і інш.]. – Гомельск. дзярж ун-т імя Ф. Скарыны (Навук.-дасл. ін-т гісторыі і культуры усходнеславянскіх народаў), Рэчыцкі раённы выканаўчы камітэт. – Гомель: Гомельск. дзярж. ун-т імя Ф. Скарыны, 2008. – С. 44-48.
  36. Чернігівський історичний музей ім. В. Гарновського, Ал.-18, Жалованная грамота, выданная польским королем Яном Казимиром Савве Посудевскому на потомственное владение на ленных правах с. Бурки, Красковское, Познаховщину и Суховерщину, оригинал (8 мая 1653 г.). – Арк.1.
  37. Яковенко Н. *Gentre Ruthenus natione Polonus* – зміст і еволюція поняття у баченні В'ячеслава Липинського / Н. Яковенко // Липинський В. Історико-політологічна спадщина і сучасна Україна: студії / [ред. Я. Пеленський]. – К., Філадельфія, 1994. – Т.1. – С. 97-103.
  38. Яковенко Н. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. / Н. Яковенко. – К.: Генеза, 1997. – 312 с.
  39. Яковенко Н. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI – XVII ст. / Н. Яковенко. – К.: Критика, 2002. – 244 с.
  40. Gajecy G. *The Cossak Administration of Hetmanate* / G. Gajecy. – Cembridge, Massachusetts: Harward Ukrainian Research Institute, 1978. – Т.1. – Р. 1-395.
  41. *Hetmani zaporoscy w służbie króla i Rzeczypospolitej* / [pod redakcją P. Krolla, M. Nagielskiego, M. Wagnera]. – Zabrze: Wydawnictwo inforteditions, 2010. – 456 s.
  42. *Volumina Legum. Prredruk praw staraniem XX. Pyarow w Warszawie, od roky 1732 do roky 1782 wydaneqo. T. IV.* – Petersburg: nakladem i drukiem Jozatata Onruzki, 1859. – 501s. + XVIII s.

References

1. Anisavecz M.I. Loeskaya bitva / M.I. Anisavecz // *Belaruski gistorychny chasopis*. – 2006. – № 7. – S. 3-11.
2. Velychko S.V. Litopys / S.V. Velychko / [perekład z knyzhnoyi ukr. movy, vstupna stattya, komentari V.O. Shevchuka; vidpovid. red. O.V. Myshanych]. – K.: Dnipro, 1991. – T.1 – 371 s.
3. Vyalikae knyastva Litouskae: Encyklopedya. U 2(3) t. / [redkal. G.P. Pashkou (gal. red.) insh.]. – Minsk : BelEn, 2007. – 688 s.; il. – T.1.: Abalenski – Kadanczyya.
4. Galubovich V. Sprechki pra daluchenne Loeva da Vyalikaga Knyastva Litouskaga na sojme 1646 goda / V. Galubovich // *Shostya Mizhnarodnyya Dounarouskiya chytanni* (g. Rechycza, 14-15 listapada 2005 g.): u 2 ch. – Ch. 2. Rechyczkaya zyamlya u chase i prastory / [red. kal. V.M. Lebedzeva (adk. red.) i insh.]. – Gomelsk. dzjarzh un-t imya F. Skaryny (Navuk.-dasl. in-t gistoryi i kultury usxodneslavjanskich narodau), Rechyczki raenny vykanauchy kamitet. – Gomel: Gomelsk. dzjarzh. un-t imya F. Skaryny, 2008. – S. 38-44.
5. Gorobecz V. Vlada ta socium Getmanatu: doslidzhennya z politychnoyi i socialnoyi istoriyi rannomodernoyi Ukrayiny / V. Gorobecz. – K.: Instytut istoriyi Ukrayiny NANU, 2009. – 271 s.
6. Goroda, mestechky y zamky Velykogo knyazhestva Lytovskogo: encyklopedya. – Mynsk: Belaruskaya Encyklopedya imya Petrusya Brouki, 2009. – 312 s.
7. Dzherela z istoriyi Nacionalno-vyzvolnoyi vijny ukrajinskogo narodu 1648 – 1658 rr. T.1 (1648 – 1649 rr.) / [uporyad. o. Yuriy Mycyk]. – K.: Instytut ukrajinskoyi arxeografii ta dzhereloznavstva im. M.S. Grushevskogo, 2012. – 680 s.
8. Dokumenty Bogdana Xmelnyczkogo. 1648 – 1657 rr. / [uporyad. I. Krypyakevych, I. Butych]. – K.: Vyd-vo AN URSSR, 1961. – 740 s.
9. Yvanyshev N.D. Soderzhanye postanovlenyj dvoryanskyh provyncjalnyh sejmov v Yugo-Zapadnoj Rossyy / N.D. Yvanyshev // *Arxyv Yugo-Zapadnoj Rossyy*. – K., 1861. – Ch. II. – T. I. – S. I–LXII.
10. Instytut rukopysu Nacionalnoyi biblioteky Ukrayiny im. V.I. Vernadskogo. – F.1. – Spr. 58260. Modzalevskij V. Vypysky yz arxyvnyh materyalov dlya sostavlenya ystorycheskoj zapysky o dvoryanskom soslovyy Chernygovskoj gubernny (B.d.). – 24 ark.
11. Kryvosheya V.V. Kozaczka elita Getmanshyny / V.V. Kryvosheya. – K.: IPIEND imeni I.F. Kurasa NAN Ukrayiny, 2008. – 452 s.
12. Kryvosheya V.V. Ukrayinska kozaczka starshyna. – Ch. 1. Reyestr uryadnykiv getmanskoj administracii. – Vyd. 2-e, dopovn., utochnene i vypravlene / V.V. Kryvosheya. – K.: Stylos, 2005. – 260 s.
13. Kryvosheya V.V. Ukrayinske kozactvo v nacionalnij pamyati. Chernigivskij polk: u 2 t. / V.V. Kryvosheya. – K.: DCz «NVCz «Priorityty», 2012. – T.1. – 516 s.
14. Kryvosheya V.V., Kryvosheya O.V. Ukrayinska kozaczka starshyna. Stanislav Koxanovskij / V.V. Kryvosheya, O.V. Kryvosheya // *Gileya*. – 2008. – Vyp. 16. – S. 85-91.
15. Kulakovskij P. Chernigovo-Siversshyna u skladi Rechi Pospolytoyi (1618 – 1648 rr.) / P. Kulakovskij. – K.: Tempora, 2006. – 496 s.
16. Lazarevskij A. Sulymovskij arxyv: Famylyne bumagy Sulym, Skorup y Vojcexovychej XVII – XVIII vv. / A. Lazarevskij. – Kyev: Typ. K.N. Mylevskogo, 1884. – XXII s. + 316 s.
17. Lazarevskij A.L. Akty po ystoryy zemlevladyenyya v Malorossyy / A.L. Lazarevskij // *Chtenyya v Ystorycheskom obshhestve Nestora-letopysca*. – 1890. – Kn. 4. – Otd. III. – S. 83-135.
18. Lazarevskij A.L. Ystorycheskye zametky o nekotoryx selax Chernygovskoj gubernny / A.L. Lazarevskij // *Chernygovskaya pamyatka na 1896/97 god. Karmannaya spravochnaya knyzhka*. – Chernygov: Gubernskaya typografyya, 1896. – Otd. III. – S. 1-32.
19. Lypynskij V. Uchast shlyaxty u velykomu povstanni pid provodom getmana B. Hmelnyczkogo / V. Lypynskij // *Tvory*. – T. II. – Filadelfiya: SEDI, 1980. – XIX s. + 346 s; il.
20. Makushnykov O.A. Gomel s drevnejshyh vremen do konca XVIII veka. Ystoryko-kraevedcheskij ocherk / O.A. Makushnykov. – Gomel: Respublykanskoe unytarnoe predpriyatye «Centr nauchno-tehnycheskoj y delovoj ynformacyy», 2002. – 244 s.

21. Mycyk Yu.A. Nevidomi lysty kerivnykiv Nacionalno-vyzvolnoyi vijny ukrayinskogo narodu 1648 – 1658 rr. / Yu.A. Mycyk // Ukrayinskyj istorychnyj zhurnal. – 2001. – № 1. – S. 134-147.
22. Mycyk Yu. Bytva pid Loyevym 1649 r. / Yu. Mycyk // Gistoryya Loeuskaj zyamli. Fakty, Kamentaryi: Materyaly mizhnarodnaj navukova-praktychnaj kanferencyji, prysvechanaj 500-goddyu utvarennja g.p. Loeu (Loeu, 20 kastrychnika 2005 g.) / [red. kal. S.A. Charopka (adk. red.) i insh.]. – Gomel, 2006. – 220 s. – S. 34-43.
23. Mycyk Yu. Z novyh dokumentiv pro nacionalno-vyzvolnu vijnu ukrayinskogo narodu (1648 – 1658 rr.) na Siversshyni. Chasty na 2 / Yu. Mycyk // Siveryanskyj litopys. – 1998. – № 6. – S. 16-26.
24. Mycyk Yu. Z dokumentiv polskyh arhiviv do istoriji Siversshyny XVII – XVIII st. / Yu. Mycyk // Siveryanskyj litopys. – 2003. – № 5-6. – S. 10-26.
25. Mycyk Yu. Loyiv u roky Nacionalno-vyzvolnoyi vijny ukrayinskogo narodu 1648 –1658 rr. / Yu. Mycyk // Gistorya Loeuskaj zyamli. Fakty, Kamentaryi: Materyaly mizhnarodnaj navukova-praktychnaj kanferencyji, prysvechanaj 500-goddyu utvarennja g.p. Loeu (Loeu, 20 kastrychnika 2005 g.) / [red. kal. S.A. Charopka (adk. red.) i insh.]. – Gomel, 2006. – 220 s. – S. 30-34.
26. Modzalevskyj V.L. Malorossyjskyj rodoslovnyk / V.L. Modzalevskyj. – K.: Typografya tov-va G.L. Fronczkevycha y K⁰, Kreshhatyk, d. № 42, 1908. – T.1 (A-D). – 519 s.
27. Modzalevskyj V.L. Malorossyjskyj rodoslovnyk / V.L. Modzalevskyj. – K.: Typo-Lytografya S.V. Kulzhenko, Pushkynskaya № 4, 1914. – T.4 (P-S). – 832 s. + 26 s.
28. Myakotyn V.A. Ocherky socyalnoj ystoryi Ukrainy v XVII – XVIII st. / V.A. Myakotyn. – Praga: Yzdatelstvo «Vataga y Plamya», 1924. – T. I. – Vyp. I. – 288 s.
29. Rosijskyj derzhavnyj istorychnyj arxiv u m. Sankt-Peterburzi. – F. 1343. – F. 27. – Ch. 3. – Spr. 6069, Delo o dvoryanstve roda Posudevskyh (1863 – 1892 gg.). – Ark. 31.
30. Smolij V.A., Stepankov V.S. Zmist, formy j osoblyvosti borotby selyan u period najvyshhogo pidnesennja nacionalnoyi revolyuciji / V.A. Smolij, V.S. Stepankov // Istoryia ukrayinskogo selyanstva: narysy v 2-x t. / [NAN Ukrainy; Instytut istoriji Ukrainy; V.A. Smolij (vidp. red.)]. – K.: Nauk. dumka, 2006. – T.1. – S.176-177.
31. Universalny Bogdana Khmelnyckogo 1648 – 1657 / [uporyadnyky I. Krypyakevych, I. Butych]. – K.: Vydavnychyj dim «Alternatyvy», 1998. – 384 s.; 34 il.
32. Fylaret. Ystoryko-statystycheskoe opysanye Chernygovskoj eparxyi / Fylaret. – Kn. 5. Gubernskyj gorod Chernygov. Uezdy: Chernygovskyj, Kozelecckyj, Surazhskyj, Krolevecckyj y Osterskyj. – Chernygov: Zemskaya typografyya, 1874. – 446 s.
33. Centralnyj derzhavnyj istorychnyj arhiv Ukrainy u m. Kyjevi (dali – CzDIAK Ukrainy). – F. 57. – Op. 1. – Spr. 6, Generalnyj opys Livoberezhnoyi Ukrainy (1765 – 1769 rr.). – 1898 ark.
34. CzDIAK Ukrainy. – F. 57. –Op. 1. – Spr. 7, Generalnyj opys Livoberezhnoyi Ukrainy (1765 –1769 rr.). – 900 ark.
35. Charopka S. Sproby stvarennja kazaczkih farmiravannja u Rechyczkim pavece u 1648 – 1651 gg. / S.Charopka // Shostyja Mizhnarodnyja Dounarauskiya chytanni (g. Rechycza, 14-15 listapada 2005 g.): U 2 ch. – Ch. 2. Rechyczkaya zyamlya u chaste i prastory / [red. kal. V.M. Lebedzeva (adk. red.) i insh.]. – Gomelsk. dzjarzh un-t imya F. Skaryny (Navuk.-dasl. in-t gistoryi i kultury ushodneslavjanskih narodau), Rechyczki raenny vykanauchy kamitet. – Gomel: Gomelsk. dzjarzh. un-t imya F. Skaryny, 2008. – S. 44-48.
36. Chernigivskyj istorychnyj muzej im. V. Tarnovskogo, Al.-18, Zhalovannaya gramota, vydannaya polskym korolem Yanom Kazymyrom Savve Posudevskomu na potomstvennoe vladenye na lennyh pravah s. Burky, Kraskovskoe, Poznahovshhynu y Suhovershhynu, orygyal (8 maya 1653 g.). – Ark.1.
37. Yakovenko N. Genre Ruthenus natione Polonus – zmist i evolyucija ponyattja u bachenni Vyacheslava Lypynskogo / N. Yakovenko // Lypynskyj V. Istoryko-politologichna spadshhyna i suchasna Ukraina: studiji / [red. Ya. Pelenskyj]. – K., Filadelfiya, 1994. – T.1. – S. 97-103.

38. Yakovenko N. Narys istoriyi Ukrayiny z najdavnishykh chasiv do kincyа XVIII st. / N. Yakovenko. – K.: Geneza, 1997. – 312 s.
39. Yakovenko N. Paralelnyj svit. Doslidzhennya z istoriyi uyavlen ta idej v Ukrayini XVI – XVII st. / N. Yakovenko. – K.: Krytyka, 2002. – 244 s.
43. Gajecky G. The Cossak Administration of Hetmanate / G. Gajecky. – Cembriidge, Massachusetts: Harward Ukrainian Research Institute, 1978. – T.1. – P. 1-395.
44. Hetmani zaporoscy w służbie króla i Rzeczypospolitej / [pod redakcją P. Krolla, M. Nagielskiego, M. Wagnera]. – Zabrze: Wydawnictwo inforteditions, 2010. – 456 s.
45. Volumina Legum. Prredruk praw staraniem XX. Pyarow w Warszawie, od roky 1732 do roky 1782 wydaneqo. T. IV. – Petersburg: nakladem i drukiem Jozatata Onruzki, 1859. – 501s. + XVIII s.

УДК 94 (477.51)

Крамаренко С.М.

аспірант кафедри всесвітньої історії,
Чернігівський національний педагогічний університет
імені Т.Г. Шевченка (Україна, Чернігів), kramarenko.s.m@gmail.com

ДО ПИТАННЯ ПРО АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ПОДІЛ ПРИЛУЦЬКОГО КОЗАЦЬКОГО ПОЛКУ

У статті розглядаються питання створення та існування Прилуцького козацького полку як адміністративно-територіальної одиниці Гетьманщини. Автор звертає увагу на те, що незважаючи на значну кількість праць з з історії адміністративно-територіального устрою Гетьманщини саме питання сотенного поділу в межах полків потребує подальшого дослідження. Автор намагається окреслити межі Прилуцького полку відносно сусідніх полків, простежує зміни у кількості сотен та їх структурі в різні періоди існування полку. Автор приходить до висновку, що межі території козацького Прилуцького полку фактично не змінювалися, на відміну від внутрішньої адміністративної структури. Число полкових сотень коливалося від восьми до двадцяти одної. Основною причиною цих змін могли бути міграційні процеси на території Гетьманщини та поступова зміна статусу українських земель в складі Московської держави, а в подальшому Російської Імперії.

Ключові слова: адміністративно-територіальний устрій, Прилуцький полк, полкова старшина, сотня, курінь.

S.M. Kramarenko

graduate student of Chair of world history, Chernihiv
National Pedagogical University named after T.G. Shevchenko
(Ukraine, Chernihiv), kramarenko.s.m@gmail.com

On the administrative-territorial subdivision of Pryluky Cossack Regiment

The article approaches a problem of creation and existence of Pryluky Cossack Regiment as administrative-territorial unit of the Hetmanate. The author states that despite the significant achievements of historians on the issues of the administrative-territorial division of the Cossack regiments, the issues of internal formation of Cossack Hundreds within Hetmanate Regiments are still the matter of research. Specifically, the author tries to determine the frontiers of Pryluky Cossack Regiment in relation to neighboring Cossack Regiments. Also the number of Cossack Hundreds of Pryluky Cossack Regiment in different time periods is determined, and the causes for changes in the structure of Cossack Hundred formations of the Cossack Regiment are defined. The author concludes that external territorial boundaries of Pryluky Cossack Regiment didn't change in fact, unlike with the internal administrative structure. The number of Cossack Hundreds ranged from eighth to twenty one. The migration processes within the Hetmanate and the gradual changes in status of Ukrainian lands within the Muscovy in the first and later within the Russian Empire were the main causes for such changes.

Key words: administrative-territorial division, Prilutskiy regiment, regimental foremen, sotnya military unit, kuren' military unit.